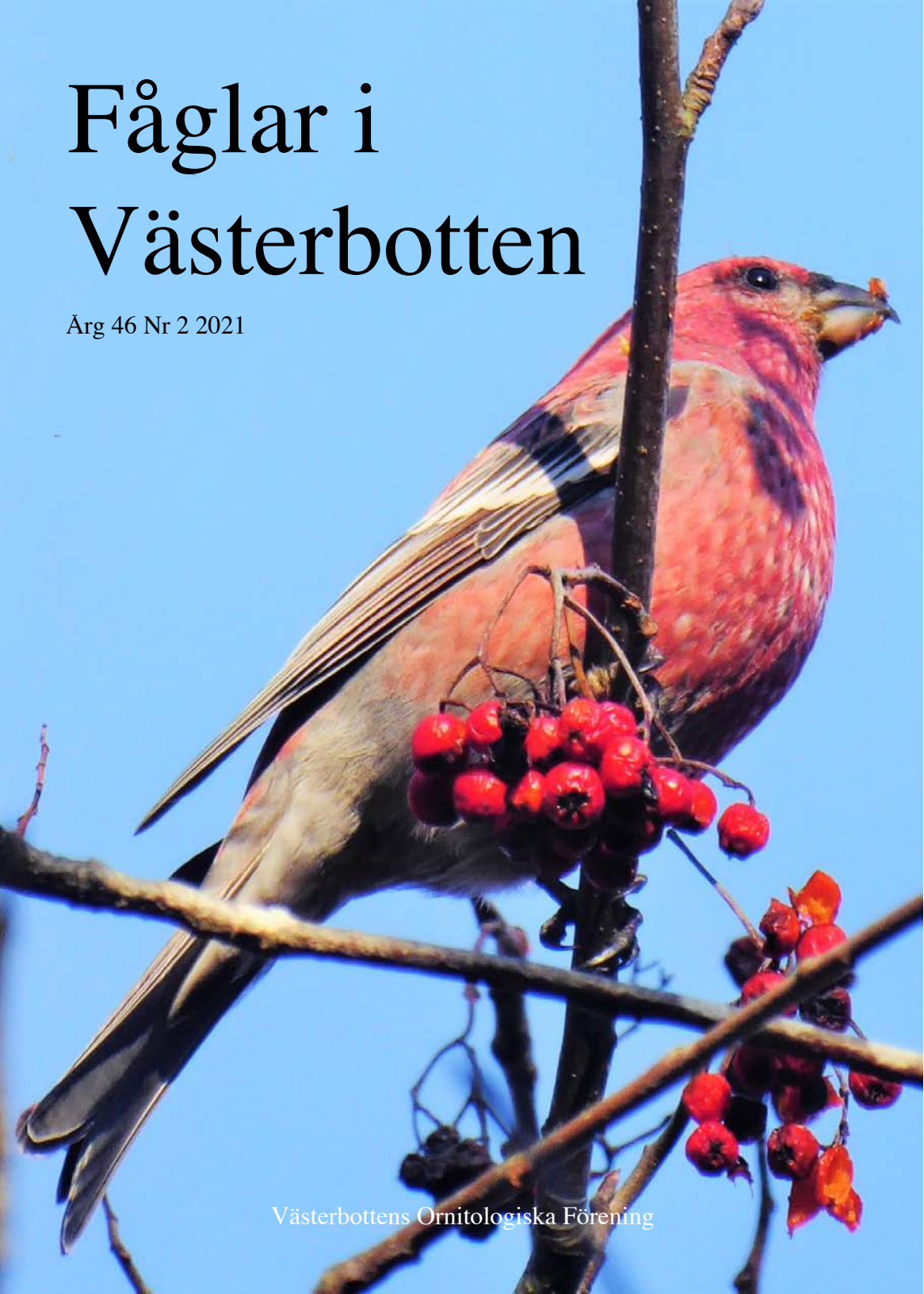
Fåglar i Västerbotten

Årg 46 Nr 2 2021

Västerbottens Ornitologiska Förening

Innehåll: Fåglar i Västerbotten nr: 2 2021

3 Ledaren - *Christer Olsson*

4 När Järnäsudden var glödhet *Johan Elmberg*

10 Rekordår för länets vitryggar *Christer Olsson*

14 Fåglarna flyr mörkret och brist på föda *Ritu Andersson*

19 Umedeltats Fältstation *Ritu Andersson*

22 Mannen med en egen fågelstation *Christer Olsson*

29 Vinterfågelmatning kan rädda fågelliv *Ritu Andersson*

32 Stormsvalan i badkaret *Christer Olsson*

33 Önskemål från Ulf Skyllberg

33 Önskemål från FiV:s redaktion

34 Skådarprofilen

35 Höstbilder

Västerbottens Ornitologiska Förening

Västerbottens Ornitologiska Förening (VOF) är en fristående regionalförening under BirdLife Sverige. En lokal fågelförening finns för närvarande i Umeå, Umeå Fågelförening (UFF). VOF arbetar för att främja fågelskydd och fågelstudier i Västerbottens län samt att bidra till ökad kontakt mellan personer med fågelintresse. Som medlem i VOF får du två nummer per år av tidskriften Fåglar Västerbotten samt den årliga Fågelrapporten (en sammanställning av årets fågelobservationer i Västerbotten). Du blir dessutom automatiskt medlem i befintliga lokalföreningar samt i BirdLife Sverige. Medlemskap löses genom att sätta in vår medlemsavgift (fullbetalande) 200 kr, för ett tillägg av 50 kr fås familjemedlemskap för alla boende på samma adress och då får men en gemensam tidning för hela hushållet. Ungdomar upp till 18 år betalar halva medlemspriset, 100 kr. Inbetalning av VOF:s medlemsavgift sker till BirdLife Sverige plusgiro: 19 94 99-5. I samband med din postgirobetalning skriv namn, adress, email och om du vill ha medlemstidningen Fåglar i Västerbotten i meddelandefältet.

Bidrag
Bidrag till VOFs fågelskyddsprojekt, artprojekt, ringmärkningsverksamhet på Stora Fjäderägg eller vid Umedeltats Fältstation mottages med stor tacksamhet. Bidragen kan sättas in på VOF:s plusgirokonto 1 29 11-4. Glöm inte att skriva till vad som bidraget avses samt ange namn och adress. Tack på förhand!

VOF: s styrelse 2021

Bertil Strömberg (ordförande)
Lövöudden 150 913 33 Umeå,
tel: 070 - 656 09 82
bertil.stromberg@eidola.se

Christina Adolfsson, (kassör)
Stöcksjö Åsarvägen 37
905 80 Umeå
tel: 070 - 591 51 78
christina.adolfsson@umu.se

Dag Österlund (webansvarig)
dag.osterlund@gmail.com

Per-Olof Nilsson (ledamot)
Agnes Eriksson (ledamot)
Hanna Eriksson (ledamot)
Jan Eriksson (ledamot)
Jan-Erik Wallin (suppleant)
Christer Olsson (suppleant)

Samtliga i styrelsen kan nås genom att skicka ett e-mejl till:
vofstyrelsen@gmail.com

Omslag Framsida: Tallbit, hane Foto: Christer Olsson
Baksida: Mindre gulbena Foto: Dag Österlund

Stoppdatum för inskick av material till nästa nummer: 28 februari 2022.

Ledare

Christer Olsson

Christer med en vitryggig hackspettshona. Foto: Petra Sjödin

Utanför mitt fönster håller lövträden som bäst på att skifta i granna gula och röda nyanser, allt medan flyttfåglarna flyr söderut så här i början av oktober. En starflock drar snabbt förbi, en rödhake hoppar fram på höga ben bakom en bärbuske och trastar i flertal virvlar förbi i den friska höstvinden. Snart tid för bokslut, således.

Vi ser tillbaka på ett år med på många håll goda häckningsresultat och en sommar som rent vädermässigt tycks ha varit gynnsam för de flesta fågelarters fortplantning. Gnagarberoende arter har dock haft ännu ett kämpigt år. Vi gläder oss åt videsparvarnas återkomst i våra ringmärkningsnät, åt fler isländska rödspovar än vad vi kunnat drömma om detta år, hela tio ringmärkta tajgablåstjärtar på Stora Fjäderägg under 2021 till dags dato, Västerbottens första konstaterade häckning av rörhöna och mycket mer.

Vi måste lyfta fram det positiva som vi trots allt ser, även om ett och annat kan vara effekter av de så erbarmliga klimatförändringarna. Vi är många som bara måste få lite glädjebesked från vår natur med jämna mellanrum för att orka fortsätta kampen mot oförstående exploatörer av höga naturvärden.

Under våren mötte många av oss flera nya ansikten med kikare runt halsen ute i markerna. Må vår förening ha lyckats fånga upp åtminstone en och annan av dem, eftersom det är av så stor vikt att vi är en medlemsrik förening när styrelsen ska tycka till i de många miljöfrågor som når VOF:s bord i egenskap av varandes en remissinstans.

Vi får nu börja sikta på 2022 års Ume- och Skellefte Birdrace, som troligen blir utan inskränkningar detta år på grund av lättade pandemibestämmelser. För den som funderar över andra tänkbara ornitologiska aktiviteter under den kommande vintern kan rekommenderas att göra en vinterfågelrutt. Undertecknad började för fyra år sedan och har nu gjort det till en tradition under mellandagarna. Mer information hittas på e-mailadress: martin.green@biol.lu.se

Sentida ornitologisk forntid:

När Järnäsudden var glödhet

Sträckande tranor. *Foto: Dag Österlund*

I början av 1980-talet öppnade sig helt nya horisonter för länets skådare. Plötsligt kunde man resa från vinterstiltje tillbaka till höststräck på en timme. Till ett ställe där fåglarna ibland sträckte i flera lager och man fick spana i alla kompassriktningar. Som bonus hade man möjlighet att på vägen dit krocka med hela sex klövviltsarter. I denna artikel påstår Johan Elmberg att upptäckten av höststräcket på Järnäsudden är en av de viktigaste händelserna i länets ornitologi genom tiderna.

Vill man se en gråspett eller en tretåig hackspett i oktober vet alla idag vad man ska göra. Eller en lappmes, om det är rätt år för det. För 40 år sedan var sådan planering okänd. Att få se dessa arter var på den tiden en sällspord högvinst i ödets lotteri och alls inget man kunde planlägga. Vid denna tid var det heller knappt några som skådade fågel i Västerbotten på hösten, sagt med all respekt för pionjärinsatser av Stefan Ericsson, Christer Olsson, Thomas Sundström och några till.

Förändringens vindar var dock i antågande. Nya kikare som inte vattenfylldes i höstregnen kom på marknaden. Fågelböcker med flyktbilder fanns nu i de flestas bokhylla. Åtskilliga hade bytt upp sig från cykel till bil. De spröda glastermosarna ersattes av

ståltermosar, så att man kunde fika framgångsrikt även med kalla fumliga fingrar i steniga miljöer som havsstränder. Och viktigast av allt; tack vare de två universiteten i Umeå kom människor med nya tankar till länet. Flera av dem vägrade lägga kikaren på hyllan bara för att det blev höst. En av de inflyttade var jägmästarstudenten Lars W. Ericson (numera Edenius). Han behövde bara kasta en blick på det topografiska kartbladet *20J SO Vännäs* för att ana att Järnäshalvöns sydspets måste vara ett ställe där fåglar koncentreras om hösten.

Lars fick stå ganska ensam på Järnäsudden de första höstarna, men hans rapporter därifrån antog sakta men säkert sensationella valörer. Snart blev det omöjligt för oss andra att inte åka dit. Vi talar om 1980-talets allra första höstar, en tid då bly-kowan började få sällskap av tubkikare med zoom-okular och med tiden även större frontlins. Det var också en tid då allt fler bytte sitt rangliga Velbon-stativ mot ett Gitzo-dito stadigt nog att hängmöra en älg på. Tiden var alltså mogen för en ny och blåsigare epok i länets ornitologi.

Varför blev Järnäsudden glödhet?
Det viktigaste skälet till att fågelskådare började vallfärda till Järnäsudden var att den plötsligt gjorde hösten ornitologiskt högintressant. Det blev uppenbart att man faktiskt kunde se både mycket fågel och sällsynta arter denna årstid. Dessutom visade Järnäsudden att höststräcket även hos oss räcker ända in i julmånaden, ja för fiskmåsens del in i januari. Skulle någon ha påstått allt detta fem år tidigare hade det betraktats som en galnings fantasier.

Själva scenbytet var också något som fascinerade med Järnäsudden; att långt in i oktober se ladusvalor och tornseglare sträcka ut över blommor oskadade av frost. Att på senhösten lämna Umeå i tio minusgrader och en decimeter snö, för att knappa timmen senare smälla upp tuben i barmark, plusgrader och en lätt dunst av ruttnande tång. Och när havsisen i december redan nådde till horisonten utanför Holmsund, ja då dök ejdrar, tobisgrisslor och gråsälar ystert i det öppna vattnet vid Järnäsudden. Sällan har en lokal varit så het när det är kallt.

Det stannade dock inte där. Mycket annat gjorde Järnäsudden till något nytt. Till exempel att stå högt och titta ner på fåglar som sträcker över havet. Vi som sedan barnsben hade spanat från de flacka moränstränderna norröver fascinerades av detta, i alla fall vi som ännu inte hade besökt det topografiskt mer upphetsande Bjuröklubb. Nu insåg vi att

doppingar, tärnor och småvadare är mycket lättare att artbestämma om man får se dem snett från ovan. På Järnäsudden slapp vi också det eviga västerbottniska morgonmotljuset. Det arla sträcket över havet kom i stället i sid- eller släpljus, och spanade man mot väster sågs de sträckande fåglarna i medljus. Vilken sensation! Sträckfågelskådning i färg!

Något som frapperade många var den märkliga känslan av att fåglarna kommer till en, i stället för att man måste söka upp dem. Olika vindar gav förvisso olika arter, men på Järnäsudden var det alltid något på väg. Här hade man fri sikt i 270 grader över havet, men även de resterande 90 graderna på kompassrosen levererade. Ut ur skogen kunde det när som helst dyka upp mesar, hackspettar och finkar. Lars Edenius ledlinje-argument visade sig vara lika genialt som solitt.

Något annat nytt var att sträcket under goda dagar var så intensivt att en ensam observatör inte räckte till. Sträckskådningen krävde då många ögon och blev därigenom social. Man behövde spana både över havet och in mot skogen, men också långt i väster ville duvor, kråkor och rovfåglar in i protokollen. De bästa augusti-dagarna med lagom motvind gällde det också att hålla koll på de olika lagren av fåglar i lufthavet. Gulärlor, ängspiplärkor och svalor svepte lågt över klippor och våra huvuden, trädpiplärkor och trastar flög i nästa lager en våning upp, sedan korsnäbbar, duvor och tornseglare överst. Lite Falsterbo-känsla. Det långvariga spanandet rakt upp innebar också länspremiär för den ornitologiska åkomman "gamnacke".

Järnäsudden gav också länets skådare för första gången höstetid tillgång till vad en simtränare skulle kalla ”mängdträning”, alltså att om och om igen nöta på siluetter och lockläten. Tordmule eller sillgrissla över havet? Sparvhök eller duvhök över Fårskäret? Lappmes eller talltita i skogen?

Till sist ska erkännas att den goda tillgången på sällsynta och svårsedda arter starkt bidrog till att göra Järnäsudden glödhet. Den som nu inte fick in gråspett, bändelkorsnäbb, skärsnäppa, sillgrissla, stjärtmes, tretåig hackspett och lappmes på årslistan hade bara sig själv att skylla.

En typisk Järnäs-exkursion

Inget är dock gratis. De idoga Järnäs-skådarna betalade ett högt pris. Det handlade om att lämna sängvärmen minst två timmar innan det började ljusna. Därtill om att

ordna kopiösa mängder fika, ty dagarna var långa. Sedan handlade det lite om änglavakt också, för längs vägen mellan Bredvik och Järnäsklubb lurade kvickfotade och självmordsbenägna rådjur, älgar, dovhjortar och kronhjortar. Ibland också renar. I efterhand har jag fått höra att det även fanns frilevande mufflon-får i området vid denna tid. En bilfärd mot Järnäsudden i gryningstimmen gav alltså potential att på motorhuven stifta nära bekantskap med sex olika arter klövvilt. Enda stället i Sverige!

Det glödheta Järnäs var alltså inget för morgontrötta. En del av rutinen var också att uthärda vind och kyla, även om man den första halvtimmen på udden ofta ännu svettades efter den raska promenaden från parkeringsplatsen. Väl framme blev det ibland trångt om platserna i lä vid det kanonskjul som då krönte klippan. När det var många på plats delades ansvarsområdena ut i militärisk nit, så att så lite som möjligt skulle förbises. Spana hav, spana Nordmalingsfjärden, kolla skogskanten, nöta över Fårskäret, ja de vara alla klassiska uppdrag. Om sträcket var lugnare kunde de som hade investerat i den nya generationens optik spana på de små skären till havs efter rastande sandlöpare och skärsnäppor. De som hade råd kunde alltså zooma sig lyckliga.

Med tiden kunde viss specialisering skönjas i kollektivet. Vissa blev experter på att hitta tysta lappmesar en bit in i skogen, några tränade på att skilja på hackspettarnas ”kick”-läten, och andra ägnade all möda åt kråk-sträcket in över land. Något färre lockades av sub-specialiteten horisontlommar. Vi var många som just på Järnäsudden blev mycket bättre på att bestämma sträckande fåglar. De lärorika diskussionerna om art, kön och ålder tog aldrig slut.

När fikat eller sträcket tog slut för dagen anträddes återtåget. Dagar med tidig hemfärd ledde till att helt nya fågellokaler upptäcktes. Sällan förut hade Fårskärsviken, Rödviken och Nordmalings reningsverk besökts av ornitologer, men nu blev det av. För att inte tala om Norrsjön i Levar (nu dold från E4 av Botniabanan), där sångsvan och smålom ofta fogades till dagens artlista.

Mången Järnäs-tur ledde också till att Fabriksviken och Österfjärden i Hörnefors fick besök på vägen hem. Deras bergänder och salskrakar blev därmed inte längre en privat angelägenhet för herrar Delin och Nygren, utan avnjöts av en växande skara. Till och med dvärgbeckasinerna i Fabriksviken blev allmän egendom, trots att de

Sparvhök. *Foto: Lars Edenius*

ofta tycktes limmade mot marken. Det nutida intresset för vadarstränderna i Mjölefjärden kan nog också spåras till upptäckter gjorda under de många spontana stoppen på väg hem från Järnäsudden.

Ett axplock Järnäs-godis

Trots sömnbrist och svidande bensinkostnader förblev höstaktiviteten på Järnäsudden hög genom 1980-talet. Många var inblandade och ofta bevakades sträcket flera dagar i veckan. Tyvärr är det mesta av denna räknarmöda inte sammanställd och publicerad, men om de första höstarna finns tre artiklar i Fåglar i Västerbotten (Ericson 1983, 1984, Arnell & Edenius 1988). Jag rekommenderar dem varmt som läsning. Mellan raderna ser man tydligt entusiasmen över att ha upptäckt något stort och spännande.

Bilagan i Arnell & Edenius (1988) listar 142 sträckande arter bara under de första fem höstarna, vilket än idag framstår som imponerande. En del av dags- och säsongssummorna som redovisades i samma artikel innebar helt nya nivåer för vissa arter i vår del av landet. Morgonen 4.9 1982 räknades 114 sparvhökar och dagen efter 36 blå kärrhökar. En personlig favorit är dagssumman på 996 kråkor den 21.10 1983. I samma artikel finns även intressanta extrapoleringar, alltså skattningar av hur många fåglar som verkligen torde ha passerat Järnäsudden den hösten om bevakningen hade varit heltäckande. Smaka på 9000

fiskmåsar, till exempel! Eller 900 sparvhökar.

Jag skriver den här artikeln för att jag var en av Järnäsuddens ivrigaste tillbedjare under denna tid. Redan 1985 gjorde jag min hundrade sträckräkning på lokalen (Andersson 1986) och när decenniet var slut hade det för min del blivit 133 besök och totalt 191 arter. Aldrig hade jag trott att jag i länet på bara några år skulle få se trädlärka, rosenfink, fjälluggla, alkekung och jaktfalk sträcka över havet, men så blev det.

Arvet efter Järnäsudden

Känns det här länge sedan? Vad jag kan se har inget skrivits om Järnäsudden i Fåglar i Västerbotten sedan nummer 2 1988. Därför är det inte så märkligt om du inte har koll på hur glödhet och välbevakad denna lokal var och hur den en gång i tiden både förlängde säsongen och öppnade nya perspektiv för fågelskådningen i länet. En sökning i Artportalen för de senaste fem åren visar att Järnäsudden ännu besöks. Den är alltså långt ifrån bortglömd, men får numera knappast den uppmärksamhet den förtjänar.

Som jag ser det är ”arvet efter Järnäs” blytungt. Lärdomarna från Järnäsudden sporrade till höstbesök på Enaögern och Brötögern öster om Umeå, ett intresse som med tiden mer kom att riktas mot Sönnerstgrundet och Ostögrundet. Ingen av dessa lokaler luktar tång eller förlänger säsongen på samma sätt som Järnäsudden, men de levererar regelbundet imponerande sträcksummor av spännande arter och är sedan länge välbesökta.

Var det bättre förr? Jag blir er svaret skyldig.

Johan Elmberg

Högskolan Kristianstad

Johan.Elmberg@hkr.se

Referenser för den nostalgiske:

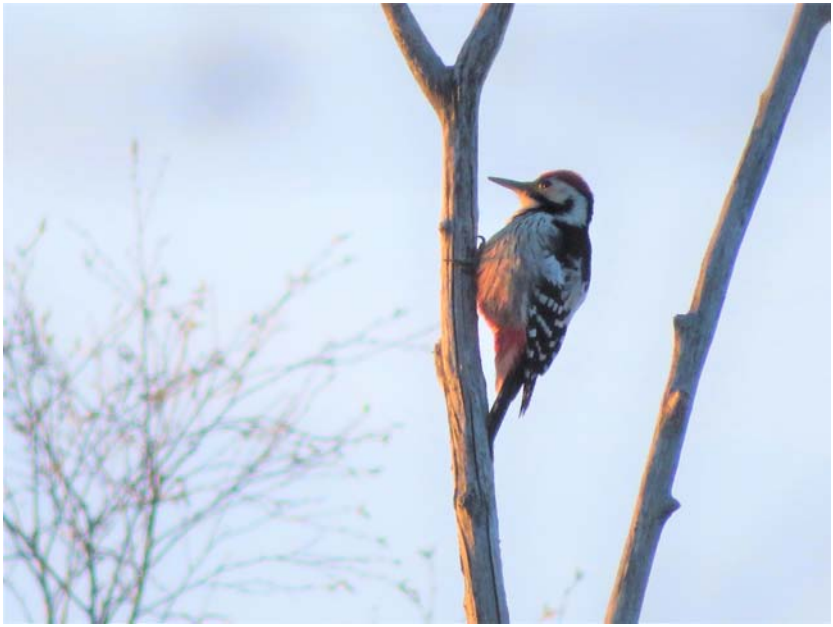
Andersson, L. 1986. Jubileum på Järnäs Udde. Fåglar i Västerbotten 11(3): 93.

Arnell, A. & Edenius, L. 1988. Höststräcket på Järnäsudden. Fåglar i Västerbotten 13(2): 35-46.

Ericson (Edenius), L.W. 1983. Sträckfåglar vid Järnäs Udde hösten 1982. Fåglar i Västerbotten 8(3): 85-95.

Ericson (Edenius), L.W. 1984. Sträckfåglar vid Järnäs Udde hösten 1983. Fåglar i Västerbotten 9(4):

Rekordår för länets vitryggar

Trummande hane från ett häckande vitryggspar. *Foto: Christer Olsson*

Kanske blir det så att vi i framtiden kommer att se årtalet 2021 som det år då vitryggiga hackspetten på allvar återetablerade sig i Västerbotten. Fyra lyckade häckningar och därutöver två par under häckningstid i lämplig häckningsmiljö, där kontakten upphörde med det ena paret i början av maj och där det andra paret av okänd anledning splittrades en bit in i april.

Först av allt vill jag tacka vädret under den huvudsakliga inventeringsperioden, 20 mars – 20 april 2021, eftersom det var kanske det mest gynnsamma sedan inventeringarna inleddes 1984, med mestadels svaga vindar, lite nederbörd och inte speciellt kalla morgontemperaturer. Egentligen var det bara tre dagar under denna period som rent vädermässigt var olämpliga för ändamålet.

Tack vare medel från Alvins fond kunde omfattande eftersök av tidigare okända vitryggsmiljöer i Västerbottens kustland göras under senhösten 2020, varvid tre topplokaler som aldrig tidigare fått sig en genomgång av befintliga hackspettsmiljöer återfanns. Alla tre levde upp till högt ställda krav med

Boträd av vitryggig hackspett. *Foto: Okänd*

minst 100 hektar helt lövdominerad skog inom ett område som är maximalt tre kvadratkilometer. Tyvärr blev ett av områdena avverkat på sin viktiga lövkärna mellan upptäckt i november 2020 och inventeringsstarten i mars 2021. De andra två kommer dock även fortsättningsvis att följas upp under kommande år. Eftersök av tidigare okända områden kommer även att genomföras under oktober 2021 – februari 2022.

Länsstyrelsen i Västerbotten tillsköt ekonomiska medel för inventerandet våren 2021 och därtill anställde man en person för boeftersök under maj månad, vilket ledde till att två av årets bon kunde återfinnas. Överraskande nog återfanns båda dessa i sälgar, ett trädslag i vilket inget bo tidigare har hittats i Västerbotten och tillika sällan även i Syd- och Mellansverige. Dock finns enligt Kristoffer Stighäll på riksprojektet flera fall av bofynd i sälg från Finland. Ett boträd låg traditionellt i en död björk – ute på ett kalhygge – medan det fjärde boet aldrig återfanns emedan ett par och en helt nyflygg unge kunde ses i området från 23 juni och en dryg månad framåt.

Förutom de häckande vitryggarna hittades sju hannar och en hona som hävdade revir i lämplig häckningsmiljö under häckningstid. Allt eftersom åren går börjar fyndbilden i länet för arten bli alltmer geografiskt spridd, vilket osökt leder

Vitryggshona från ett par som splittrades i april 2021. *Foto: Christer Olsson*

till en tanke om att det absolut bör finnas ett mörkertal. Jag har mycket svårt att tro att vi i dagsläget har återfunnit alla revirhävdande vitryggar i länet.

Under året har tekniska hjälpmedel som ljudboxar och åtelkameror så smått börjat användas i begränsad omfattning vid eftersök av arten. Dessa har lett till mycket lovande resultat och fondpengar har sökts inför 2022 till inköp av dylik utrustning. Med sådan kan mycket tidskrävande inventeringsinsatser i fält minimeras och förläggas till andra lokaler i stället. Nämnas kan att från en ljudbox som satt mitt inne i ett vitryggsrevir inspelades blott 45 sekunders trumning under nästan tre dygn under vad som borde vara bästa trumningstid! Detta ger en liten bild av hur svårt det kan vara att inventera vitryggar. Totalt i landet genomfördes åtta kända häckningar, varav två i Dalälvsområdet och två i Värmland. Därtill fanns ett tiotal fåglar i Norrbotten under häckningstid, men inga häckningar kunde återfinnas. Vid ett tillfälle såg man hanne och hona endast en kilometer ifrån varandra. Man kan förmoda att ett mörkertal återfinns även i Norrbotten.

Numer sker i princip inga vitryggsinventeringar längre i traditionell skogsmark, det har nämligen visat sig under årens lopp att det varit bortkastad tid att inventera sådana marker, även om små värdekärnor av goda biotoper kan finnas där, men aldrig tillräckligt

stora. Det huvudsakliga inventerandet sker numer i sedan längs igenväxande jordbruksmarker.

Jordbruksnedläggelsen var enorm i inte minst Västerbotten från mitten av 1950-talet fram till i mitten av 1970-talet – en tid under vilken nästan alla småjordbruk i länet lades ned. Detta har sedermera resulterat i miljöer som idag mestadels är helt lövdominerade och med träd i en ålder som ofta är lämplig för vitryggen. Gråal och sälg är de två nyckelträden, men förekomst av björk är även viktigt. En hög andel död lövved är därtill ett måste.

Under september 2021 har ensamma vitryggar inrapporterats från fyra lokaler i kustbandet, därtill har två honor ringmärkts på behörigt avstånd från närmaste kända häckningslokal. De två sistnämnda har försetts med blå plastringar om vänster ben med inskriptionerna A0 och A1. Sedan tidigare finns hannar märkta med blå plastringar 1T och 4T samt en hona med blå ring om vänster ben på vilken det står T3. Håll utkik och rapportera till undertecknad om ni stöter på någon av dessa!

De flesta vitryggarna i Västerbotten är dock alltjämt omärkta, men vi håller successivt på att bygga upp ett fotokartotek, där vi via närbilder kan skärskåda små dräktdetaljer som skiljer de olika individerna åt. Främst är det teckningarna på skulderpartierna som är särskiljande. Dessa tycks inte förändras mellan olika årgångar av ruggning.

Vi ser fram emot fältsäsongen 2022 med tillförsikt och hoppas få god uppslutning av villiga inventerare som vill avstå ett par tidiga morgnar under perioden 20 mars – 20 april för eftersök i fält, företrädesvis i tidigare inte inventerade områden. Viss ersättning utgår. Hör av dig om du är intresserad!

Christer Olsson

olssoncito@hotmail.com

Fåglarna flyr kyla, mörkret och brist på föda

Flyttande gäss. *Foto: Ritu Andersson*

Hösten är en tid då det är dags för många av Sveriges fåglar att bege sig till varmare trakter, där de har sina övervintringsområden och där födotillgången är bättre än i vårt kalla Norden. Andreas Garpebring, en av Västerbottens ornitologiska förenings ringmärkare, reder ut och förklarar flyttningsstrategier, ringmärkningens konst och vart några av våra svenska fåglar övervintrar.

När buskar och åkrar börjar vibrera av täta snabbflygande småfågelflockar samtidigt som tranor och gäss målmedvetet flyger förbi ställs frågan: Vart är de på väg? Och hur hittar de till dit de ska?

För fåglar innebär morgonrodnad att det är dags att ge sig av, på en ny etapp ner mot deras övervintrings-platser. Tänk, att Sveriges vanligaste fågel, lövsångaren, som har en vikt på cirka tio gram, kan flyga så långt som 1 300 mil, ner till Afrika för att komma till sina övervintringsplatser och att de dessutom gör det helt på egen hand redan under sitt första levnadsår.

Andreas Garpebring, rutinerad ringmärkare, har koll på vart många av Sveriges fåglar flyttar. Våra

Andreas Garpebring med videsparv.

norrländska blåhakar flyttar i sydostlig riktning och deras övervintringsområden tros vara i Pakistan, Indien och Bangladesh. Den vitstjärniga blåhaken som häckar i Centraleuropa och som numer även dyker upp i sydligaste Sverige, flyttar i stället till Afrika.

Övervintringsområden

Videsparven, som är en av de fåglar som ringmärks i stor omfattning i Västerbotten sett ur ett nationellt perspektiv, är en extrem långflyttare och beger sig ända till centrala Kina, Koreahalvön och kanske till och med Japan. Stora Fjäderägg har två återfynd av videsparvar från centrala Kina, vilket är ett av de längsta avstånden mellan märkning och återfynd för en tätting.

Stjärtmesen är en invasionsfågel som vissa år kan dyka upp i stora mängder under senhösten, medan den under andra år helt uteblir. De stjärtmesar som dyker upp här i Västerbotten har östligt ursprung och kommer troligen från de centrala delarna av Ryssland, eller ännu längre österut. Det kan man förstå genom att flera återfynd av stjärtmesgrupper som kontrollerats på Stora Fjäderägg har ringmärkts i västra Ryssland eller i Finland.

Bergfinken, som är en fågel som föreningen ringmärker i stor omfattning på Degernässlätten, är en kortflyttare som vintertid specialiserat sig på bokollon. Därmed flyttar den

Stjärtmesar. Flera återfynd från västra Ryssland och Finland.

Bergfink. Återfynd i Danmark år 2013. Foto: Umedeltats Fältstation.

till områden med stora bokskogar, till exempel i Tyskland och andra länder i Centraleuropa. En hel del av de svenska bergfinkarna kan även övervintra i Syd- och Mellansverige.

Olika flyttformationer

Genom att flytta i V-formation sparar fåglarna energi, får bättre sikt och undviker att kollidera. Större fåglar som tranor och gäss sparar på energi genom att flyga i plogform, eftersom de kämpar mot ett högre luftmotstånd än småfåglar, på grund av sin vikt. De som flyger bakom en annan fågel hamnar i en uppåtgående luftvirvel och kan ligga i lä. Gäss, tranor och svanar lär ut sin flygrutt mellan sina övervintringsområden och sin häckningsplats till sina ungar. Längst fram flyger de äldre fåglarna som sen turas om att ligga i täten.

I flockarna flyger fåglarna familjevis, vilket betyder att föräldrarna kan skydda sina årsungar och kan landa om ungen verkar för trött för att fortsätta.

Vissa fåglar flyger lite mer på linje som exempelvis tärnor. Linjen är dock inte helt rak utan de ligger lite snett bakom varandra. Det ger den bästa aerodynamiska effekten just för att de kan nyttja den uppåtvirvel som framförvarande fågel skapar.

Att småfåglar samlas i stora flockar, som till exempel starar, snösparvar och bergfinkar, är också en överlevnadsstrategi för att klara sig från predatorer. Då får årsungarna vara i mitten så att de skyddas från andra rovfåglar. Sen kan fåglar i flock flyga fortare, ju större flock desto högre hastighet kan de hålla. En teori är att det finns tyngre individer i en flock och de kan flyga fortare och håller därmed uppe farten och då är det bara för de yngre att hänga på. Sen handlar det även här om att fåglarna kan utnyttja den turbulens som uppstår bakom andra fåglar. Det blir som att flyga i en termikvind och det sparar energi.

Det är beundransvärt hur årsungarna så snabbt lär sig sin flygrutt och kan hitta tillbaka till sin häckningsplats redan året därpå.

Blåhake, flyttar till tropiska trakter som Pakistan och Indien.

Andreas förklarar att det här varierar mellan olika fågelarter. - Stora arter som svanar, tranor och gäss håller ihop sin familjekonstellation längre och då lär de sig sin rutt av föräldrarna. Många småfåglar som flyttar själva eller i löst sammanhållna grupper har en ungefärlig riktning och längd inprogrammerad i sig. Därmed är de inte beroende av att hålla ihop familjen.

Vikt och fett

Fåglarna klarar av att flyga långt genom att de kan lagra upp stora reserver med fett som de sedan snabbt kan förbränna och omvandla till energi. Anledningen till att man både väger fåglarna och uppskattar deras fettreserv är att vikten på fågeln framförallt anger muskelmassa och benstomme, medan uppskattningen av fettreserv är en fingervisning om vilken kondition fågeln är i, om den är redo att flytta långt, eller om den behöver stanna på plats och äta upp sig innan den kan flytta vidare.

Varför ringmärka?

Huvudsyftet för ringmärkningen är idag att vara en viktig del av miljöövervakningen i världen. Det sker ständiga förändringar i naturen exempelvis med arter som ökar eller minskar i antal. Ringmärkningen är ett effektivt instrument för att upptäcka sådana förändringar och kan ge tidiga indikationer när det sker biotopförändringar och miljöförstöring på olika platser. Ringmärkning är också ett sätt att förstå fåglarnas flyttningsstrategier, spridningsmönster, var de har sina övervintringsområden, samt att få kunskap om hur olika arters fysiologi varierar över tid. När man ringmärker får varje fågel en individmärkt ring på sin fotled, med en unik sifferkod, vilket gör att när fågeln hittas igen, ett återfynd, så vet man med säkerhet att det rör sig om samma fågel som man ringmärkt tidigare. Återfynd indikerar vart fågeln i fråga flyttar, hur snabbt den flyttar eller hur länge den kan leva. Man bestämmer även ålder och kön, mäter vinglängd, vikt och hur mycket fett de lagrat. Dessa parametrar ger bland annat information om hur mycket föda de lyckats hitta och hur deras status är för att klara sina flygetapper. Vinglängden är korrelerad till fågelns storlek och är ett enkelt sätt att mäta

storleksskillnader mellan olika individer inom samma art över tid.

På frågan om vilken svensk favoritart han har när det gäller ringmärkning, och som han kan fånga inom Umedeltat, svarar Andreas att han har många favoriter och att det roligaste ändå är när man fångar många olika arter.
– Guldtrast eller ökensångare får bli mina drömarter att få ringmärka inom Umedeltat, säger Andreas Garpebring avslutningsvis.

Text och bild: Ritu Andersson

FAKTA:

Hur hittar fåglarna till sina övervintringsområden?

- *Magnetfältets inklinationsvinkel.*
  Fåglarna navigerar med hjälp av magnetfältets lutning in mot jordytan, inklinationsvinkeln. Genom att de registrerar hur magnetfältet upplevs vid det tillfälle och på den plats de föds, kan de hitta tillbaka till samma häckningsplats.
- *Inre solkompass.*
  Under dagen rör sig solen från öster mot väster med 15 grader per timme, vilket innebär att fåglarna måste ändra kurs i förhållande till solen i samma takt för att hamna rätt.
- *Polariserat ljus.*
  Fåglar kan se polariserat ljus och använder det som kompass för att navigera. Ljus från solen och månen byts när det når jordens atmosfär och kastas ut i olika riktningar. Det skapar mönster som på himlen går att följa även om ljuskällan är dold av moln, vegetation eller berg.
- *Stjärnbilder.*
  Studier har visat att även stjärnhimlen registreras av fåglarna och hjälper dem att hitta rätt.
- *Visuellt minne.*
  I närheten av sina häckningsplatser och övervintringsområden använder sig fåglarna av sitt visuella minne och tar hjälp av geografiska kustlinjer, vattendrag, städer och berg för att navigera.

Umedeltats Fältstation i en växande fas

Guidad exkursion på T-vägen. *Foto: Ellen Hjelmare*

Umedeltat är ett av Sveriges tio art- och individrikaste fågelområden och ligger inom cykelavstånd från centrala Umeå. Hela 309 fågelarter har setts och 147 av dem har setts under omständigheter som tyder på att de kan häcka i området. Umeälvens delta har bildats vid Ume- och Vindelälvens gemensamma mynning i Bottniska viken vid Holmsund-Obbola. Från ett fågelperspektiv är Natura 2000-området ”Umeälvens delta och slätter” den centrala delen i en gammal havsvik – därför hädanefter kallad ”Umedeltat”.

Viktig knutpunkt

Deltat utgör en knutpunkt där två stora flyttstråk möts. Det mest kända stråket löper längs den svenska kusten och förbinder de sydvästliga övervintringsområdena med häckningsområden i norra Fennoskandien och ryska tundran. Inom några få kilometers avstånd på ömse sidor om strandlinjen flyttar varje vår som höst stora mängder svanar, gäss och änder, rovfåglar, vadare och tättingar. De allra flesta fåglar som flyttar dagtid följer så kallade ledlinjer. Detta rör sig ofta om kuster, stora sjösystem eller älvdalar.

Flyttstråk

Vid Umedeltat viker på våren följaktligen stora fågelskaror av upp mot NV och den stora västliga tajgan och fjällvärlden, som exempelvis

Brushane.

sångsvan, tajgasädgås, bläsand, kricka, stjärtand, trana, fiskgjuse, ljungpipare, brushane och bergfink. Andra populationer av dessa arter ska ännu längre norrut och fortsätter därför vidare längs kusten, kanske till Skellefteälven eller Piteälven som är de två närmaste ”avfarterna” mot tajga och fjäll. Eftersom det är långt till närmaste stora rastplats söderut för många våtmarksfåglar blir Umedeltat och dess slätter en högst nödvändig rastplats på den långa och påfrestande resan. Slättlandet i Umedeltat är det största sammanhängande odlingsområdet norr om Uppsalaslätten.

En genväg

Ett mindre känt flyttstråk går mot SO/NV över Norra Kvarken, som är det kortaste avståndet mellan det svenska och det finska fastlandet i hela Bottniska viken. Det innebär att sydostflyttande landfåglar, som vill undvika att flytta över öppet hav, här har en ypperlig genväg till Övre Norrland. Exempel på arter som följer detta stråk är: fjällvråk, jorduggla, trana, myrsnäppa, smalnäbbad simsnäppa, gråsiska, lappsparv och snösparv. Sannolikt är det fler arter än trana som har populationer som flyttar både mot SV och SO. Sträckobservationer vid Västra Kvarkens kuster tyder på att tornfalk, stenfalk, fiskgjuse, blå kärrhök, svartsnäppa, grönbena, gluttsnäppa, brushane och ljungpipare kommer in över Kvarken i betydande mängder. Fjällgåsen flyttar den här vägen och kan utöver i Umedeltat även ses rasta ute på Holmöarna.

Umedeltats Fältstation
Umedeltats fältstation startades 2005 och dess ringmärkningsverksamhet har sen dess vuxit både i antal ringmärkare som aktivt ringmärker i Umedeltat och i det antal fåglar, beskriva de funktioner som Umeälvens delta har för olika fågelarter/populationer samt verka för att dessa funktioner vidmakthålls eller förbättras. Det görs genom årlig ringmärkning vid väl valda och långsiktigt placerade fångstplatser, standardiserad CES-märkning samt årliga fågelflyttningsräkningar av utvalda arter i området.
Ett långsiktigt mål är att bygga upp kunskap om
1) flyttvägar
2) övervintringsområden
3) häckningsområden
för de fågelindivider/populationer som regelbundet utnyttjar Umedeltat under vår och/eller höst.

Livscykel kartläggs
Umedeltats fältstation ska även bidra till ny kunskap om hela livscykeln för arter som nyttjar området, och som är bristfälligt studerade. Största vikt läggs på de arter/populationer som är upptagna i EU:s Fågeldirektiv, på svenska rödlistan eller som BirdLife International prioriterar som hotade eller på annat vis speciellt skyddsvärda.
Arter för vilka Umedeltat har en mycket viktig betydelse och för vilka

Snösparv.

mer riktade studier bör stimuleras är t ex tajgasädgås, bläsand, kricka, storskrake, fjällvråk, blå kärrhök, pilgrimsfalk, myrsnäppa, brushane, vitryggig hackspett, mindre hackspett, blåhake, ortolansparv, videsparv, lappsparv och snösparv.

Text och bild: Ritu Andersson

Mannen med en egen fågelstation

Sävsparv. *Foto: Dag Österlund*

En av Västerbottens mest erfarna och aktiva ringmärkare är Linus Andersson i Bureå, en gång i tiden bland annat redaktör för denna tidskrift! Efter det att han övergav Umeå och flyttade hem till Bureå 1993 började han med en omfattande ringmärkningsverksamhet vid Danielsten, en plats belägen vid Bureåkusten, där verksamheten alltjämt oförtrutet fortgår.

Idén med att välja just Danielsten som fast ringmärkningsplats kom faktiskt från Linus mångårige vän Lars Edenius en dag under tidigt 1980-talet då de båda var och fikade på den plats där ringmärkningen kort senare kom att inledas. Det var också Lars, då boende i Skravelsjö sydväst om Umeå, som föreslog för Linus att svackan nedom hans hem i byn kunde vara en lämplig ringmärkningsplats för blåhake. Ett uppslag som den då i Umeå boende Linus nappade på och som mynnade ut i en mycket aktiv ringmärkning i de buskmarker som vuxit upp i den tidigt utdikade sjön i Skravelsjö. Där bedrev Linus ringmärkning av alla slags tättingar ända fram till det att han övergav Umeå 1993.

De första märkningarna vid Danielsten inleddes våren 1982, dock i liten skala (fem ringmärkta fåglar). Ett år senare kom verksamheten i gång mer regelbundet och höll så på med måttlig intensitet fram till det att Linus blev Bureå-bo på nytt. Från och med 2002 har Linus varit mycket

aktiv med tättingmärkning i nyss nämnda område varje höst på en plats där det sedan många år finns mycket välordnade nätgator.

Hösten är den tid på året då Linus är som mest i farten med sin ringmärkning. Under alla år har det bara blivit ca 200 fåglar som försetts med ring om våren och då i samband med uppvisande av verksamheten för elever från Bureå skola eller deltagare i Friluftsfrämjandets aktiviteter. En viktig anledning till att ringmärkningen blivit så sparsamt förekommande om våren är helt enkelt att det är så lite tättingar som fastnar i nät vid Danielsten vid denna tid, menar Linus, som varit med om ett antal vårdagar med endast en enda ringmärkt fågel.

Sedan flera år är ringmärknings-perioden om hösten mestadels koncentrerade till datumen 22 augusti – 30 september, med en liten årlig variation, bland annat på grund av väderomständigheter. En viktig anledning till att aktiviteten som regel inte är i gång under oktober är att flera av ringmärkningsnäten sitter i vassmiljöer, där de jobbigt nog blir fulla av vassfrön under nämnda månad. Kring klockan nollfem sätts de vanligen 6 – 7 näten upp. Just kring gryningen brukar det bli ytterligare några nät på grund av att det då fastnar en hel del trastar, en grupp fåglar där återfyndsandelen är hög, menar Linus. Vissa dagar är det dock mycket hög aktivitet bland tättingarna vid Danielsten och då blir det periodvis endast två nät som är uppe, för att hinna med plockning, märkning och sedvanlig biometri. Därefter fortgår ringmärkningsdagen fram till dess att det tunnats ut betänkligt i fångsten, utan fasta tider för dagligt avslut.

Förr om åren hade Linus en hel del hjälp av Mattias Laisfeldt och Håkan Engström där vid Danielsten, men numer är det endast Anders Lindström som hjälper till någon gång emellanåt. Det har blivit så att det oftast numer är Linus själv som får sköta det mesta, vilket förstås är en begränsande faktor rent kapacitetsmässigt.

En mycket viktig anledning till ringmärkning generellt sett, är att få intressanta återfynd av de fåglar som man ringmärker, så att vi får veta mer om flyttvägar och övervintringsområden. Bland de återfynd som Linus spontant kommer på från hans många år, finns en rödhake som cirka en månad efter märkningen vid Danielsten kontrollerades på Island av en ringmärkare. En lövsångare återfunnen i norra Egypten är även värd att notera. Paradarten i Linus märklista, sävsparven, har han åtskilliga återfynd av, främst från Italien, Frankrike, Spanien och

Belgien, när man tidigare hade omfattande ringmärkningsverksamhet i vassområden, en biotop som många sävsparvar föredrar.

Av de redan ringmärkta fåglar som Linus kontrollerat kan nämnas två lövsångare från norra Norge (den ena märkt på Lofoten) samt en sävsparv från Slovenien. Linus nämner att generellt sett har nordligt häckande sävsparvar en något mer ostlig flyttväg än de som finns längre söderut. Ett mönster som blivit tydligt inte minst tack vare att Linus fått så många återfynd av arten.

Linus berättar att han har fyra uttalade målarter vid sin ringmärkning. De är gransångare, blåhake, videsparv och sävsparv. Av blåhake har han fått några mindre långväga återfynd, bland annat från trakten av Sundsvall, från Ammarnäs, södra Finland samt från Norge. Trots 2 700 ringmärkta videsparvar väntar han alltjämt på det första återfyndet!

Ett normalår blir det ungefär 2 000 ringmärkta fåglar på en höstsäsong vid Danielsten, med en variationsbredd från ca 1 500 ex ett dåligt år till omkring 3 000 ex ett riktigt toppår. Tre arter dominerar tydligt bland totalsummorna när man summerar alla år: sävsparv ca 12 000 märkta, samt gran- och lövsångare som båda ringmärkts i ca 7 000 ex.

När undertecknad gör intervjun med Linus en regnig dag i början av oktober, har han inte helt och hållet avslutat märksäsongen ännu, utan siktar på någon enstaka dag ytterligare hösten 2021. Känner jag Linus rätt kommer han att fortsätta många år framöver med sin egen lilla fågelstation vid Danielsten så länge orken och motivationen är intakt.

Christer Olsson

Ringmärkningssummor Danielsten höstarna 2012 – 2021

Art	År 2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Summa 12-21	Total-summa	ÅF	FK
Sparvhök	1										1	7	1	
Stenfalk								1			1	1		
Enkelbeckasin				2							2	3		
Dvärgbeckasin					1	1					2	2		
Sparvuggla					2						2	86		
Större hackspett											0	1		
Mindre hackspett		1									1	8		
Tretåig hackspett											0	1		
Ladusvala											0	1		
Sibirisk piplärka											0	1		
Trädpiplärka	7	17	5	1	10	5	9	4	5	15	78	254		
Ängspiplärka		2	3	1	2			3	3	1	15	119		
Rödstrupig piplärka											0	6		
Gulärla											0	1		
Sädesärla	24	2	5	4	1		4	1	2	6	49	88		
Sidensvans					1						1	4		
Gärdsmyg				3		1	2		3	9	18	21		
Järnsparv	45	26	123	44	109	115	110	47	22	74	715	1.282	7	1
Rödhake	70	53	80	95	109	52	30	58	60	88	695	1.674	6	1
Blåhake	154	127	208	147	123	132	149	107	189	118	1.454	3.722	4	2
Blåstjärt									1		1	1		
Rödstjärt	3	7	1	4	6	6	5	6	12	1	51	110		
Buskskvätta					2	2					4	13		
Stenskvätta		1				1					2	6		
Koltrast	6	4	9	7	21	4	9	10	8	14	92	199	2	
Björktrast	3	1	3	10	1	3	3	1	7	5	37	117		
Taltrast	41	36	38	39	82	77	47	57	41	88	546	858	7	
Rödvingetrast	19	8	20	23	38	20	34	34	40	55	291	720	6	
Dubbeltrast				1							1	8		
Sävsångare	12	1	8	8	6	9	7	5	8	2	66	225		
Rörsångare								1			1	8		
Höksångare			1				1		1		3	5		
Ärtsångare	10	5	17	6	13	7	12	16	14	13	113	172	1	
Törnsångare	1			1						1	3	7		
Trädgårdssångare	21	3	10	2	8	14	2	7	4	6	77	193		
Svarthätta	4	6	3	3	6	7	5	8	3	1	46	73		
Kungsfågelsångare											0	1		
Taigasångare				1	3		1	1			6	9		
Gransångare	280	198	464	299	698	380	569	579	313	511	4291	7.204	8	12
Lövsångare	410	158	409	238	262	276	333	591	229	237	3143	7.241	6	5
Kungsfågel	5	5	4	5	10	15	2	2	8	6	62	100		
Grå flugsnappare	3	1		2			1	2			9	39		
Mindre flugsnappare			1			1					2	3		
Svartvit flugsnappare	2			1	1	1	2	1	2	4	14	44		
Stjärtmes	4		8	38	19	3	1		6		79	107		

Art	År 2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Summa 12-21	Total-summa	ÅF	FK
Talltita	11	28	34	2	8	8	8	10	5	4	118	325		
Lappmes		1									1	2		
Svartmes			1		1	3	1	1			7	15		
Blåmes	108	42	50	67	52	34	28	41	28	38	488	1.197	2	
Talgoxe	43	23	60	35	32	16	8	27	23	21	288	1.048	7	3
Nötväcka			1					1		2	4	13	1	
Trädkrypare				1			1				2	7		
Törnskata					1						1	10		
Varfågel	1	1	1		1	1		2		1	8	20		
Nötskrika											0	5		
Skata				1							1	7		
Pilfink	1			1			1		1		4	9		
Bofink	5	6	5	2	2	3	4	3	3	7	40	102		
Bergfink	57	14	12	3	4	3	30	58	3	14	198	558	2	
Grönfink	2	2						1			5	72	2	
Grönsiska	13	3	8	2	21	41	24	5	35	13	165	1.892	3	1
Gråsiska	1	324	19	36	179	9	28	24	49	33	702	3.097	7	5
Snösiska		6									6	52		
Rosenfink	1	2	1		1	2			1		8	18		
Domherre	2		1	2	6	2	2		7		22	75		
Lappsparv	1	4	1	1	2	2	7	1		2	21	46		
Gulsparv	72	12	13	16	27	23	32	14	25	21	255	1.011	6	
Videsparv	150	86	85	42	135	90	116	68	104	305	1.181	2.721		2
Dvärgsparv		1	1			2			1		5	9		
Sävsparv	504	701	422	306	537	316	780	290	250	260	4.366	12.105	56	28
Summa	2.096	1.918	2.135	1.502	2.543	1.687	2.408	2.088	1.516	1.976	19.869	49.140	134	60
Antal arter	38	37	38	41	41	39	38	38	37	34	61	69	20	10
Antal märkdagar	30	29	30	33	33	33	27	29	28	29	301	873		
Antal ex/dag	69.9	66.1	71.2	45.6	77.1	51.1	89.2	72.0	54.1	68.1	66.0	56.3		
Antal nättim	1.229	996	1.126	1.259	1.441	1.113	834	1056	1048	1107	11.209			
Antal ex/nättim	1.7	1.9	1.9	1.2	1.8	1.5	2.9	2.0	1.4	1.8	1.77			

Tabellen ovan visar årssummor för de fågelarter som ringmärkts vid Danielsten.

2012 - 2021. ÅF = återfynd. FK = främmande kontroller.

Återfynd och främmande kontroller från märkningen vid Danielsten 1982-2021

Art	Lokalt/ Regionalt		Övriga Sverige		Europa		Afrika
	ÅF	FK	ÅF	FK	ÅF	FK	ÅF
Sparvhök			1				
Järnsparv	3	1	1		5		
Rödhake	1			1	5		
Blåhake	1	2	1		2		
Koltrast	1				1		
Taltrast					7		
Rödvingetrast					6		
Ärtsångare	1						
Gransångare	4	12			4		
Lövsångare	2	3			2	2	2
Blåmes	1				1		
Talgoxe	6	3	1				
Nötväcka	1						
Bergfink	1				1		
Grönfink			1		1		
Grönsiska			1		2	1	
Gråsiska	5	2			2	3	
Gulsparv	2		1		3		
Videsparv	2						
Sävsparv	13	12	2	2	41	14	
Totalt	42	37	9	3	81	20	2

Med lokalt/regionalt avses återfynd och kontroller i Lappland, Norrbotten, Västerbotten och Ångermanland.

Vilka länder (utom Sverige)?

	ÅF	FK
Island	1	
Finland	15	4
Norge	2	4
Danmark	2	
Holland	1	1
Tyskland	6	1
Belgien	8	1
Ryssland	1	
Slovakien	1	
Tjeckien	1	
Österrike	1	
Schweiz	1	
Frankrike	16	4
Slovenien		1
Italien	8	2
Spanien	7	2
Portugal	3	
Egypten	2	

Det mest avvikande återfyndet är väl rödhaken som fångades av ringmärkare på östra Island 36 dagar efter märkning vid Danielsten i början på oktober.

Mest avlägsna är givetvis de båda lövsångarna båda skjutna (!) i norra Egypten cirka en månad efter märkning. Lägg till det avläsningar av norskmärkta fåglar från Vestvågöy i Lofoten respektive Stabbursnes vid Porsangerfjorden (70 grader N) så ser man vilka som är de verkliga långresenärerna.

De lokala och regionala kontakterna avser mestadels enstaka utbyten av fåglar med flertalet mer eller mindre fasta märklokaler i Väster- och Norrbottens län, dock ej Sandskär.

Mesta utbytet har givetvis varit med närmsta grannen, Gästerviken, 12 återfynd och 20 kontroller av i första hand gransångare och sävsparvar. Även Umedeltat är väl företrätt med 3 återfynd och 8 kontroller.

I övrigt är det kanske mest påfallande hur begränsade kontakterna med svensk ringmärkning söder om Ångermanland är. Bland de ”stora” stationerna inskränker det sig till ett återfynd av sävsparv på Landsort och två kontroller (med två års mellanrum) av en sävsparv märkt vid Ottenby.

Gran- och lövsångare. *Foto: Dag Österlund*

Vinterfågelmatning kan rädda fågelliv

Jan Roslin fyller på med ny fågelmat. *Foto: Ritu Andersson*

En av Västerbottens idoga vinterfågelmatare är Jan Roslin som har sin matning vid sin stuga utmed Nydalasjön. Det är en blåsig höstdag i början på oktober och det är ungefär vid den här tiden på året som Jan Roslin börjar mata de fåglar som passerar.

En anledning till att börja mata fåglarna redan innan snön kommer är att det även ger flyttfåglar en chans att lagra på sig fettreserver inför sin färd söderut, samt att även stannfåglarna behöver lagra fett inför senhöstens kyliga dagar och nätter, när sommarens skafferi börjar ta slut. Jan har hållit igång med sin matning i 20 års tid, så vid det här laget vet områdets fåglar vart de ska bege sig.

Vem äter vad?

Förutom fröautomater med solrosfrön, hampfrön och jordnötter står ister, späck och äpple också på menyn.

– De flesta fåglar gillar späck, men de som verkligen tycks tycka om det är hackspettar, nötkråka och mesar. Solrosfrön är favoritfrön för domherrar och finkar, men det går hem hos de flesta fåglar. Jordnötterna

Större hackspett. *Foto: Jan Roslin*

är populära hos nötväckan, hackspettar och mesar. Äpplen ser jag ofta koltrastar och blåmes smaska på. På våren är det även en favorit för rödhaken, säger Janne.

Trogna gäster

De flitigaste matgästerna vid Jans vintermatning är talgoxar och blåmesar, sen ses dagligen nötväcka, större hackspett och nötkråkor. Vissa år hittar även gråspett och trädkrypare dit och det är extra roligt, tycker Jan. Vissa fåglar som kommer till fågelmatningen stannar inte för att äta utan tar med sig sin mat och gömmer den på olika platser för att ha för senare behov, nötväckan är en av dem. Somliga år har Jans vinterfågelmatning även haft besök av någon enstaka bofink och rödhake.

Kilovis med fågelmat

Under en säsong går det åt minst hundra kilo solrosfrön, cirka 20 kilo hampfrön, tio kilo jordnötter och cirka sju kilo späck för Jan. Fröpåsarna handlar han hos Lantmännen eller de större blomsterbutikerna. Späck finns att köpa på de större mataffärerna.

– Oftast köper jag när det är kampanjer och då blir det flera säckar på en och samma gång. Jag brukar inte köpa blandpåsar utan ha olika matare med olika frösorter, annars petar de bara bort det de gillar sämst och fröna går till spillo.

Talltita. *Foto: Lars Edenius*

Nötkråka. *Foto: Dag Österlund*

Skötsel

Det är viktigt att rengöra sina matningar, Jan tycker att det räcker gott att rengöra sina matningar en gång per år och han brukar göra det när han slutar att mata. Vid en frömatare sitter fåglarna inte bland maten, så det blir inte fågelskit på samma sätt som det kan bli i ett fågelbord.

– Det är så mycket enklare med frömatare istället för fågelbord, säger Jan.

Win-win

Jan ser att ju kallare det blir desto fler besökare har han vid sina frömatare och i slutet på mars tunnas besöksantalet ut, eftersom de då börjar hittar sin mat på egen hand, av den anledningen blir det naturligt att sluta mata då.

Jan tycker att fågelmatning ger en möjlighet att studera fåglarna på närmare håll och att det är rofyllt. Sen känns det bra att hjälpa fåglarna att överleva vårt bistra vinterklimat, säger Jan.

– Ett av mina starkaste barndomsminnen i samband med fåglar är när jag som liten pojk kunde mata unga blåmesar och talgoxar direkt ur handen.

Måhända var det där Jans fågelintresse började.

Ritu Andersson

Stormsvalan i badkaret

Klykstjärtad stormsvala. *Foto: Okänd*

Umeå, torsdagen den 2 december 1993: Busväder ute med storm från sydost och ett snöblandat regn som gav upphov till en sällan skådad isavlagring på träd och byggnader. Länets fågelskådare hade så smått börjat knyta ihop det snart avslutade året och såg närmast fram emot andra årgången av Ume birdrace, en dryg månad senare.
Men, ett telefonsamtal om sena eftermiddagen från en gammal ungdomskompis boende på Rosettvägen på Röbäck kom att förändra allt. Han meddelade mig att han hittat en för honom okänd och ytterst märklig fågel i en snödriva intill hans hem. Fågeln levde alltjämt, men tycktes vara mycket medtagen. Via eftersök i tillgänglig fågellitteratur hade han kommit fram till att det borde vara en klykstjärtad stormsvala – en Atlantfågel på villovägar!
Så snart jag kunde begav jag mig till Röbäck och kunde bara konstatera faktum: Min gamle vän hade verkligen sett rätt. Därmed kunde landskapets andra fynd av arten stadfästas. Det första var även det av en medtagen individ, funnen efter en nordvästlig storm i en brädgård i Hörnefors 25.1 1965.

Undertecknad åtog sig att omhänderta fågeln och efter bästa förmåga började jag utfodra den. Snart fick den ett tillfälligt hem i vårt badkar, som jag fyllde med ett par decimeter vatten och anlade en liten ö av barnens leksaker och en flat prydnadssten. Där tycktes den finna

sig ganska väl till rätta. Den började så sakta äta av de strimlade leverbitar som jag lade upp åt den.

Många ornitologvänner och nyfikna grannar kom på besök till vårt badrum för att studera den celebra gästen, som tycktes återhämta sig allt eftersom. Den fjärde december tycktes den vara ganska pigg. Vi började tala om att nästa dag förpassa den till hamnpiren i Holmsund och släppa den där. Till min stora sorg somnade den vilsekomna besökaren in på sin lilla badkarsö nästkommande natt och sändes sedan vidare till Naturhistoriska riksmuseet.

Dock kom minnet av den att leva kvar i vårt badrum en tid, eftersom den skarpa doft av tran som den utsöndrade satt kvar i väggarna i några veckors tid.

Christer Olsson

Önskemål från Ulf Skyllberg

Ulf Skyllberg vill påminna alla som skådar sträckande fåglar längs Västerbottenskusten om sträcksidan: fagel.slu.se med lösenordet "gavia" för att lägga in sträckande fåglar. Han tänker i ett kommande nummer av FiV beskriva lite av de olika funktionerna och finesserna med sidan.

Önskemål från FiV-redaktionen

Redaktionen för Fåglar i Västerbotten efterlyser en ny medarbetare som gärna kan ta över redaktionsarbetet med tidningen så snart som möjligt.

Intresserad, hör av dig till ordförande Bertil Strömberg, bertil.stromberg@eidola.se, alternativt till redaktör och ansvarig utgivare Christer Olsson, olssoncito@hotmail.com.

Skådarprofilen

Tommy Magnusson

Foto: Okänd

Namn: Tommy Magnusson

Ålder: 63

Bor i: Hörnefors

När började du fågelskåda och hur kom det sig?

Jag började skåda 1994 när jag flyttade till Blåviksjön och började med fågelmatning. Då började jag försöka lära mig alla fåglar som kom till fågelbordet.

Favoritlokal och varför då?

Kronören, Långroudden. Där kan man hitta rastande fåglar och man är för det mesta ensam om sitt skådande där ute.

Favoritfågel och varför då?

Kungsfiskare, för dess skönhet.

Häftigaste fågelupplevelse?

När jag upptäckt en ny art för Västerbotten. Som till exempel sibirisk knölsvärta, vitstjärnig blåhake och mindre gulbena.

Letar du aktivt för att hitta ovanliga obsarter eller hur tänker du kring det?

Ibland försöker jag söka aktivt, som 2020 då jag spanade efter kungsfiskare och jag fann också en i Hörneån.

Hur går tankarna när du upptäcker eller får se en ny art? Får du upp pulsen?

Det är såklart jättekul och då blir jag ju inspirerad till att försöka hitta nån fler..

Har du alltid med kameran? Varför/varför inte?

Nä, den följer inte alltid med. Ibland kan det bli för tungt att bära allt, ryggsäck, handkikare, tub och ha kameran, så då får den va'.

I min skådarmatsäck finns alltid:

Baguette till te och nåt smarrigt till kaffet, som jag har bakat själv.

Framtidsvisioner – Vad gör du om fem – tio år ur ett fågelskådarperspektiv?

Då hoppas jag att jag fortfarande kan skåda och upptäcka nya favoritplatser.

Pass upp, ni deltagare i Ume birdrace 2022! FiV:s redaktör tog ursprungsuppsättningen av lag De Desillusionerade på bar gärning i augusti mitt i deras träningsläger inför racet.
Foto: Christer Olsson

Höstbilder

Höstfärger på fjället. *Foto: Dag Österlund*

Den ensamme fågelskådaren vandrar hemåt i väntan på våren. *Foto: Dag Österlund*

Kommittéer och Projekt

Rapportkommitté landskapet Västerbotten
Niklas Andersson
idunarna@gmail.com
070 - 3886353

Rapportkommitté Södra Lappland
Håkan Rune
070 - 2886678

Stora Fjäderäggs Fågelstation
Andreas Garpenbring och Anna Hallmén
agarpebring@hotmail.com
anna_hallmenhotmail.com
070 - 3252193, 073 - 5851769

Umedeltats Fältstation
Per Bernhardtson
pelle.bern@gmail.com

Projekt Kungsörn, Pilgrimsfalk och Jaktfalk
Per-Olof Nilsson
aftonmora60@gmail.com
070 - 4947230

Projekt Havsörn och Örnutfodring
Jan-Erik Wallin
janerik.wallin@ume.se

Projekt Berguv Nord
Ulf Sperens
ulf.sperens@pelagia.se

Aktuell information

VOF:s hemsida
Senaste nytt och information om föreningens verksamhet: http://vasterbotten.birdlife.se/

Artportalen - Rapportsystem för fåglar
Rapportera dina senaste observationer och ta del av andras fynd, både lokalt, regionalt och nationellt på https://artportalen.se/

Fåglar i Norra Kvarken
Rapportera och se färska summeringar av sträckande och rastande fåglar på http:// fagel.slu.se/

Upphittade ringar
Skickas till Ringmärkningscentralen Naturhistoriska Riksmuseet, Box 50007, 104 05 Stockholm. Ange när, hur och var ringen hittades. Även via internetformulär på Naturhistoriska riksmuseets hemsida http://www.nrm.se/

Facebookgrupper
"Fåglar i Västerbotten" - diskussioner och allmän info om fåglar och fågelskådning i Västerbotten.

"Fågelskådning i Umeå" - fåglar och fågelskådning med fokus på Umeå.

"Stora Fjäderäggs Fågelstation" - Stora Fjäderäggs facebooksida där du kan ta del av aktuell verksamhet.

"Umedeltats Fältstation/Ume River Delta FIeld Station" Senaste nytt från verksamhet vid Umeås närmaste fågelstation.

Lokalföreningar / Lokala kontaktpersoner

Umeå Fågelförening: sammankallande Jan Roslin, uffstyrelse@gmail.com, tel: 070 - 5165776
Skellefteå: Mattias Laisfeldt, laisafbjuroklubb@hotmail.com, tel: 070 - 3861206
Lycksele: Per Hansson, inlandsbon@hotmail.com, tel: 073 - 0736740
Vindeln: Henrik Sporrong, tel: 0933 - 61414
Vännäs: Christer Laggar, tel: 070 - 6517398
Bjurholm: Vakant - Är Du intresserad av att bli kontaktperson? Kontakta oss.
Malå: Alf-Rune Öberg, arune@hotmail.se, tel: 070 - 2172483
Nordmaling: Jean-Michel Roberge, tel: 073 - 0637997
Norsjö: Carina Röös Lindmark, tel: 070 - 3732346
Robertsfors: Leif Bildström, calidris55@hotmail.com, tel: 070 - 650 34 57
Sorsele: Bernt-Erik Nordenström, tel: 0952 - 10490
Storuman: Håkan Rune, tel: 0951 - 12294
Vilhelmina: Inga Olofsson, tel: 0940 - 20157
Åsele: Sture Gustafsson, tel: 0941 - 66518

Fåglar i Västerbotten (FiV)

Fåglar i Västerbotten är VOF:s medlemstidning och utges varje år med två nummer + fågelraporten för landskapet Västerbotten.

Tidningen är beroende av att föreningens medlemmar bidrar med artiklar, då allt arbete med tidningen görs på ideell basis. Tidningen har högt i tak och välkomnar allt från vetenskapliga artiklar till prosa.

Har du en fågelrelaterad artikel på lager, kontakta gärna oss i redaktionen.

FiV redaktionen:

Christer Olsson (ansvarig utgivare och redaktör)
Sofiehemsvägen 76A, 90738 UMEÅ
olssoncito@hotmail.com
tel: 070 - 3727935

Ritu Andersson (redaktör)
ritu.andersson@gmail.com
tel: 073 - 0644936

Dag Österlund (redigerare)

Västerbottens Ornitologiska Förening